

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Ομιλία της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού Δρος Λίνας Μενδώνη στη Διεθνή Συνάντηση με θέμα «Πολιτιστικά τοπία σε περιοχές Natura 2000: προς μια νέα πολιτική ολοκληρωμένης διαχείρισης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς», Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ), Νέο Μουσείο Ακρόπολης, 10-11 Οκτωβρίου 2014.

Κυρίες και κύριοι, αγαπητοί συνάδελφοι και φίλοι,

Πιστεύω ότι όλοι όσοι συγκεντρωθήκαμε σε αυτή την αίθουσα σήμερα συμφωνούμε σε κάποιες βασικές παραδοχές:

1. Το πολιτιστικό τοπίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη ζωή μας: ο άνθρωπος σε διαρκή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον του, οικειοποιείται τον χώρο και διαρκώς αναζητεί νέες ισορροπίες ανάμεσα στις δικές του επιδιώξεις και στα στοιχεία της φύσης. Ο τόπος που επιλέγει ή που οδηγείται να εγκατασταθεί είναι αναπόσπαστα δεμένος με την οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνίας, με τις νοητικές παραστάσεις του, με το σύνολο των πολιτισμικών διαδικασιών.
2. Η προστασία του τοπίου οφείλει και πρέπει να είναι ενιαία και να καλύπτει εξίσου τη φυσική και πολιτιστική του διάσταση, οι οποίες αλληλοσυμπλέκονται, οφείλει όμως να συμπεριλάβει και την άυλη συνισταμένη του, η οποία συμπληρώνει καθοριστικά την υλική.

3. Το πολιτιστικό τοπίο αποτελεί έναν εν μέρει μη ανανεώσιμο πόρο, καθώς στοιχεία του κινδυνεύουν να χαθούν ανεπιστεπτί, εάν δεν υπάρξει η κατάλληλη μέριμνα για την προστασία και τη συντήρησή του. Παράλληλα απαιτούνται μέτρα για την αναβάθμιση και τον εμπλουτισμό των πολιτιστικών τοπίων στο πλαίσιο της εφαρμογής ενεργών πολιτικών προστασίας.
4. Το πολιτιστικό τοπίο αποτελεί ένα αγαθό, το οποίο πολλοί από εμάς θα το χαρακτηρίζαμε ως δημόσιο αγαθό, υπό την έννοια ότι συντελεί καταλυτικά στην ποιότητα ζωής των πολιτών και συνεπώς η διασφάλισή του αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας και αντικείμενο, λιγότερο ή περισσότερο της κρατικής ρύθμισης, σε τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό-διεθνές επίπεδο.
5. Το πολιτιστικό τοπίο αποτελεί έναν αναπτυξιακό πόρο στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, υπό την έννοια ότι η λελογισμένη και με σαφή κριτήρια αξιοποίησή του συντελεί στην προσέλκυση ποιοτικών επενδύσεων και στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη.
6. Το πολιτιστικό τοπίο δημιουργείται κατεξοχήν συμμετοχικά και διαδραστικά μέσα από τη διαρκή και διαχρονική αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Συνεπώς, η ενεργή προστασία του, με την πλήρη έννοια, όχι μόνον της διαφύλαξης, αλλά και της βελτίωσής του, δεν μπορεί παρά να είναι συμμετοχική, λαμβάνοντας υπόψη και κινητοποιώντας το σύνολο των μετόχων.

Οι παραπάνω παραδοχές θέτουν, κατά τη γνώμη μου, και το πλαίσιο των πολιτικών, όχι μόνον όσων εφαρμόσαμε με περισσότερη ή λιγότερη

επιτυχία μέχρι σήμερα- και δεν είναι λίγες- αλλά και των μελλοντικών μας σχεδιασμών.

Για το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, θεωρώ, ως μέγιστη κατάκτηση τη δεκαετή και πλέον εφαρμογή του Ν. 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς εν γένει». Μέσα από ένα πλέγμα χωρικών ρυθμίσεων, η κρατική ρύθμιση εκτείνεται σε εκτάσεις πολύ ευρύτερες του άμεσου περιβάλλοντος των μεμονωμένων μνημείων. Σε αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικούς τόπους, επίγειους και ενάλιους, σε αστικά και οικιστικά σύνολα, σε παράκτιες και ορεινές περιοχές, αλλά και στις ζώνες προστασίας, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του γεωφυσικού περιβάλλοντος, του φυσικού κάλλους, αλλά και την άυλη κληρονομιά. Ο ίδιος ο Νόμος του 2002 ενσωμάτωσε το σύνολο των εξειδικευμένων κατευθυντηρίων γραμμών των Διεθνών και Διακρατικών Οργανισμών. Σήμερα οι Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού έχουν ενσωματώσει στην καθημερινή τους πρακτική τόσο την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, όσο και τις πρόσφατες οδηγίες των ανωτέρω Οργανισμών.

Είναι σαφές ότι δια της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού παρεμβαίνει και επηρεάζει κάθε μορφή χωροταξικού σχεδιασμού. Και η παρέμβαση αυτή είναι ιδιαίτερα μεγάλη, αν σκεφθούμε, ότι τα μνημεία σε ιδιαίτερα μεγάλη πικνότητα είναι διάσπαρτα σε όλη την Επικράτεια.

Μέσα από τις εφαρμοζόμενες πολιτικές ολοκληρωμένης προστασίας, οι οποίες εδράζονται στην τεκμηρίωση και τη διεπιστημονική έρευνα, και

εκτείνονται από τις «αμυντικές» δράσεις αποτροπής κάθε έμμεσης ή άμεσης βλάβης, μέχρι τις δυναμικές παρεμβάσεις στην αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς, περιλαμβάνοντας την ευαισθητοποίηση και τη διευκόλυνση της πρόσβασης της επικοινωνίας του κοινού με αυτή και την ανάδειξη και ένταξή της στη σύγχρονη ζωή, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού συντηρεί, αλλά και δημιουργεί πολιτιστικό τοπίο. Και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε μια χώρα, όπου η συνεχής κατοίκηση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έχει δημιουργήσει ένα εκτεταμένο αρχαιολογικό παλίμψηστο, και ένα εξαιρετικά σύνθετο πολιτιστικό εντέλει και φυσικό τοπίο.

Ενδεικτικό για τα παραπάνω είναι, κατά την άποψή μου, και το γεγονός το ότι το υπό υλοποίηση Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο περιλαμβάνει 4.000 κηρυγμένους χερσαίους και ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους και θέσεις, συμπεριλαμβανομένων των ζωνών προστασίας τους, και 17.000 αρχαία και νεότερα προστατευόμενα μνημεία με τις ζώνες τους, κωδικοποιώντας ταυτόχρονα τους τους όρους και τους περιορισμούς που διέπουν την αξιοποίηση της γης σε κάθε περιοχή.

Θεμελιώδες στοιχείο της στρατηγικής μας για την προστασία και ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος, στο οποίο είναι οργανικά ενταγμένη, αποτελεί – πέρα από την προώθηση της επιστημονικής έρευνας και γνώσης – το «άνοιγμα» στις σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών, οι οποίες στις μέρες μας αυξάνουν εκθετικά τις δυνατότητές μας για εκτεταμένη, σφαιρική και εις βάθος τεκμηρίωση, αξιολόγηση, κατανόηση του σύνθετου

πολιτιστικού και φυσικού τοπίου, και διευκολύνουν τη χάραξη της στρατηγικής και τον προγραμματισμό των σχετικών δράσεων.

Από το 2000 κ.ε. το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού υλοποιεί ένα εκτεταμένο και πολυεπίπεδο πρόγραμμα έργων με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Έτσι δημιουργείται και εμπλουτίζεται συστηματικά ένα δίκτυο πολιτιστικών υποδομών, που καλύπτει πλέον το σύνολο της χώρας, συγκροτεί και βρίσκεται σε άμεση σχέση με το πολιτιστικό της τοπίο και ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις όχι μόνον του σύγχρονου επισκέπτη, για τον οποίον η ποιότητα του περιβάλλοντος συνολικά αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή του προορισμού του, αλλά και στις ανάγκες των πολιτών και των τοπικών κοινωνιών για ένα καλλίτερο επίπεδο ζωής.

Την άρρηκτη σχέση της πολιτιστικής κληρονομιάς με την οικονομία και την εξαιρετική σημασία που αυτό μπορεί να έχει στην προσπάθεια ανάταξης την οποία επιχειρούμε όλοι μαζί σήμερα, αποδεικνύουν οι αριθμοί. Η πρόσφατη «Μελέτη αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων πολιτισμού» κατέδειξε ότι οι συνολικές οικονομικές επιπτώσεις από την υλοποίηση έργων ύψους € 512,5 εκ για τον Πολιτισμό, ανέρχονται σε € 1,63 δις ως προς το παραγόμενο προϊόν, €419 εκατ. σε δαπάνες μισθοδοσίας και 22.385 ετήσια ισοδύναμα ανθρωποέτη απασχόλησης. Μέρος μόνον των συνολικών επιπτώσεων σχετίζεται με τον τομέα του τουρισμού, όπου οι σχετικές ετήσιες επιπτώσεις των έργων του πολιτισμού ανέρχονται σε € 58,5 εκατ. Όλα αυτά συνεπάγονται έναν πολλαπλασιαστή x3,44 για την ελληνική οικονομία, που σημαίνει ότι σε

βάθος πενταετίας οι επενδύσεις στον Πολιτισμό υπερ-τριπλασιάζονται σε απόδοση.

Ο σχεδιασμός μας προσβλέπει και αποσκοπεί στην εμπέδωση μιας νέας κουλτούρας, που πηγάζει από την ολιστική και ισόρροπη θεώρηση του φυσικού και του πολιτισμικού περιβάλλοντος και του τοπίου, που αποτελεί και τη μόνη βιώσιμη επιλογή για ισόρροπη ανάπτυξη. Μια ανάπτυξη που θα αξιοποιεί, αλλά και ταυτόχρονα θα προασπίζει την πολύτιμη, όσο και εύθραυστη αυτή «πρώτη ύλη», που οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε ότι δεν αποτελεί από μόνη της έναν εσαεί ανανεώσιμο πόρο.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφερθώ στην πρωτοβουλία της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ, η οποία σε αυτόν τον ίδιο χώρο και με την ευγενή χορηγία της Τράπεζας Πειραιώς, τον Μάρτιο του 2014 οργάνωσε ένα εξειδικευμένο συνέδριο με τίτλο «Η Πολιτιστική Κληρονομιά στο Προσκήνιο!» με θέμα τις πολιτικές βιώσιμης διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς (για τη διερμηνεία: “Heritage First! Towards a Common Approach for a Sustainable Europe”). Η συνέχεια δόθηκε τον Μάιο του 2014 όταν το Συμβούλιο των 28 Υπουργών της ΕΕ υιοθέτησε συμπεράσματα για την πολιτιστική κληρονομιά ως στρατηγικό πόρο για μια βιώσιμη Ευρώπη (για τη διερμηνεία: Council Conclusions on Cultural Heritage as a Strategic Resource for a Sustainable Europe).

Στο κείμενο των συμπερασμάτων επιχειρείται για πρώτη φορά σε επίπεδο ΕΕ ένας ορισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο οποίος αναφέρεται ρητά στο πολιτιστικό τοπίο και περιλαμβάνει στοιχεία από τις

πλέον πρόσφατες συμβάσεις της Φλωρεντίας και του Faro σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης και της άυλης κληρονομιάς σε επίπεδο UNESCO. Αυτό που έχει όμως ιδιαίτερη σημασία είναι ότι για πρώτη φορά αναγνωρίζεται η πολιτιστική κληρονομιά ως ένα σύνολο πόρων με περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική αξία, η βιώσιμη διαχείριση των οποίων αποτελεί μια στρατηγική επιλογή για τον 21^ο αιώνα. Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος, τα κράτη μέλη καλούνται, μεταξύ άλλων, να ενσωματώσουν καλύτερα στις επιμέρους πολιτικές τους την οριζόντια διάσταση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, να κινητοποιήσουν το σύνολο των διαθέσιμων πόρων και να ασκήσουν συμμετοχικές πολιτικές σε άμεση συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα και την κοινωνία των πολιτών.

Σε μια περίοδο έντονων μετασχηματισμών, όπως αυτή που διανύουμε, δεν έχουμε το περιθώριο τα παραπάνω να παραμείνουν στο επίπεδο των παραινήσεων, αλλά αντίθετα με πρωτοβουλίες, όπως η σημερινή, οφείλουμε καταρχήν να τα εξειδικεύσουμε μέσα από τον δημόσιο και τεκμηριωμένο διάλογο και να προχωρήσουμε στην άμεση εφαρμογή τους. Έτσι μπορούμε να αποτρέψουμε αυτό που ο Δημήτρης Πικιώνης περιέγραψε ως *ατίμωση της γης*, δηλαδή την ανατροπή και την αλλοίωση των σχημάτων, την παραμόρφωση της εικόνας και των περιγραμμάτων του τοπίου, την απώλεια της ιστορικής μνήμης και της ταυτότητας, την καταστροφή του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων, των ιστορικών τόπων, τη βίαιη διακοπή της συνέχειας και της συνάφειας στο χώρο και στο χρόνο. Δεν είναι τυχαίο, εν προκειμένω, ότι η αυθεντικότητα και η ακεραιότητα

αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την αξιολόγηση των μνημείων, των θέσεων και των τοπίων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς ως «εξέχουσας οικουμενικής αξίας». Και φυσικά, τα παραπάνω διασφαλίζονται μόνον μέσα από τον σχεδιασμό και την εφαρμογή βιώσιμων Σχεδίων Διαχείρισης. Για να δανειστώ τα λόγια ενός άλλου μεγάλου θεωρητικού και πρωτοπόρου μοντερνιστή του 20^{ου} αιώνα, του Le Corbusier, τα στοιχεία αυτά είναι αναγκαία, προκειμένου «να γίνει μια εκλογή με βάση το ανθρώπινο μέτρο...». Όταν καλείσαι να διαχειριστείς το πολιτιστικό τοπίο... οφείλεις να κάνεις «μια εκλογή: να δρας μέσα στο φως και στην αρμονία, με το συναίσθημα ευθύνης και απόλαυσης».

Σας ευχαριστώ.

Δρ Λίνα Μενδώνη

Γενική Γραμματέας ΥΠΠΟΑ